

UDK 81`366.58=14`03:27-246

81`366.58=163.42:27-246

27-247.4:81-047.44

<https://doi.org/10.53745/bs.95.2.10>

Primljeno: 22. 3. 2025.

Prihvaćeno: 25. 5. 2025.

Izvorni znanstveni članak

Upotreba indikativa prezenta u novozavjetnom grčkom i četirima hrvatskim prijevodima Analiza izabranih primjera*

The Use of the Present Indicative in New Testament Greek and in Four Croatian Translations: An Analysis of Selected Examples

Božidar Mrakovčić

Sažetak

U ovom radu fokusirali smo se na razne upotrebe indikativa prezenta u novozavjetnom grčkom jeziku kako ih opisuju i ilustriraju tri poznate gramatike: Blass – Debrunner, Zerwick i Wallace. U prvom dijelu pokušali smo doći do onih značajki grčkih glagolskih vremena koje su u temelju raznolikosti njihove upotrebe. U tom vidu Blass – Debrunner naglašava važnost akcionsarta, a Zerwick aspekta. Prema Wallaceu aspekt je osnovno značenje nekog glagolskog oblika dok akcionsart, kao širi pojam, predstavlja aspekt u kombinaciji s leksičkim, gramatičkim ili kontekstualnim značajkama. U drugom dijelu članka fokusirali smo se na različite upotrebe indikativa prezenta u novozavjetnom grčkom jeziku. Na sveukupno osamnaest primjera, uglavnom iz Matejeva evanđelja, pokušali smo pokazati koliko su za prepoznavanje pojedine upotrebe uz aspekt i vrijeme važni kontekst, leksičko značenje glagola i druge gramatičke značajke. Analizirali smo i četiri hrvatska prijevoda navedenih primjera i zaključili da bi pojedini prijevodi u slučaju različitih upotreba indikativa prezenta mogli i trebali biti puno precizniji.

Ključne riječi: upotreba glagolskih vremena, indikativ prezenta, hrvatski prijevod, Evanđelje po Mateju, aspekt, akcionsart

* Članak je napisan u sklopu četverogodišnjeg znanstveno-istraživačkog projekta *Egzegetski instrumentarij Novoga zavjeta* (EGZEGETINSTR), koji provodi Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, a financiran je iz sredstava Hrvatske zaklade za znanost.

Abstract

The paper focuses on various uses of the present indicative in New Testament Greek as described and illustrated by three well-known grammars: Blass – Debrunner, Zerwick and Wallace. In the first part, the authors aim to identify the fundamental characteristics of Greek tenses that underlie the diversity of their usage. In this regard, Blass – Debrunner emphasizes the importance of Aktionsart, while Zerwick highlights aspect. According to Wallace, aspect represents the unaffected meaning or a basic idea of a verb form, whereas Aktionsart, as a broader concept, is aspect in combination with lexical, grammatical, or contextual features. The second part of the paper examines different uses of the present indicative in New Testament Greek. Through eighteen examples, primarily from the Gospel of Matthew, the authors seek to demonstrate the extent to which context, the lexical meaning of the verb, and other grammatical features are essential in recognizing a specific usage, alongside aspect and tense. Additionally, four Croatian translations of the selected examples are analysed, and it is concluded that, with respect to the various uses of the present indicative, certain translations could and should be significantly more precise.

Key words: use of verb tenses, present indicative, Croatian translation, Matthew, aspect, Aktionsart

Uvod

U grčkom jeziku, kako klasičnom tako i novozavjetnom, rečenica se gotovo redovito temelji na predikaciji, a glagol je nosilac predikatne sintagme i kao takav najvažniji dio rečenice. Funkciju predikata u rečenici mogu vršiti samo finitni glagolski oblici, tj. »oni koji imaju lice«, ali ne i infinitiv i particip, nefinitni oblici, koje nazivamo i glagolskim imenima. Finitni glagolski oblici u grčkom jeziku uz lice imaju i druge gramatičke kategorije koje opisuju njihov gramatički sadržaj: broj, način, vrijeme, aspekt i glagolsku vrstu (Dukat 1983, 90). Navedene tvrdnje već same po sebi dovoljno upućuju na važnost ispravnog i preciznog prijevoda glagolskih oblika kod prevođenja grčkog Novog zavjeta na hrvatski jezik. U evanđeljima, koja su većim dijelom naracije, istaknuto mjesto zauzimaju grčka glagolska vremena u indikativu, glagolskom načinu čija je karakteristika objektivni iskaz koji »treba shvatiti kao podudaran sa stvarnošću« (Dukat 1983, 92). Zato ćemo se u ovome radu ograničiti na upotrebu i prijevod grčkih glagolskih vremena u indikativu, te dodatno, zbog obujma znanstvenog članka, na indikativ prezenta.

Upotreba glagolskih vremena kao dio grčke sintakse obvezan je dio svake gramatike grčkog jezika Novog zavjeta. U ovom radu referiramo se najvećim dijelom na tri takve gramatike, koje ovdje navodimo po godini izdavanja:

Grammatica del greco del Nuovo Testamento (Blass i Debrunner ²1997, 401-433)¹; *Biblical Greek Illustrated by Examples* (Zerwick ⁶1994, 77-99)²; *Greek Grammar beyond the Basics* (Wallace 1996, 494-586). Sve tri gramatike su na mrežnoj stranici Papinskog biblijskog instituta u Rimu istaknute kao posebno relevantne (Bazyliniski 2007, Grammatiche). Budući da se Wallace u svojoj gramatici snažno oslanja na Fanningovu doktorsku tezu objavljenu 1990. godine pod naslovom *Verbal Aspect in New Testament Greek*, uz navedene tri gramatike, radi boljeg razumijevanje samoga Wallacea, uzet ćemo u obzir i Fanningovo djelo (Fanning 1990). Svaka od navedenih gramatika u uvodnom dijelu, prije navođenja raznih upotreba glagolskih vremena, problematizira odnos između kategorije vremena, aspekta i aktionsarta³ u grčkim glagolskim vremenima s posebnim naglaskom na indikativni način, koji jedini u grčkom jeziku izražava vrijeme u apsolutnom smislu. Bit će to tema prvog dijela ovog rada u kojem ćemo predstaviti sličnosti i razlike između navedenih gramatika s obzirom na uvodnu tematiku.

Potom ćemo prijeći na indikativ prezenta i njegovu raznovrsnost u upotrebi, koju ćemo zbog ograničenog opsega ovog rada ilustrirati gotovo isključivo primjerima iz Matejeva evanđelja koje navedene gramatike predlažu. Primjere iz ostalih evanđelja navodit ćemo samo u slučaju nedostatka primjera iz Matejeva evanđelja za određenu upotrebu. Svaki primjer na izvornom grčkom jeziku popratit ćemo četirima novijim hrvatskim prijevodima (Duda-Fučak, Rupčić, Šarić i Hrvatski suvremeni prijevod),⁴ koje ćemo potom, služeći se hrvatskim gramatikama, vrednovati i potom eventualno ponuditi vlastiti prijevod. Nadamo se da će ovaj rad ukazati na složenost problematike razumijevanja i prijevoda grčkih glagolskih vremena u novozavjetnim spisima te na izabranim primjerima ponuditi moguća poboljšanja u prijevodu.

¹ Prvo izdanje te gramatike objavio je Friedrich Blass 1896. godine. Albert Derbunner je Blassovu gramatiku dvaput proširivao, 1913. (četvrto izdanje) i 1943. (sedmo izdanje). Današnji oblik toj gramatici dao je Friedrich Rehkopf, revidiravši je 1975. godine. Mi se služimo talijanskim prijevodom tog revidiranog izdanja.

² Zerwick je tu gramatiku izvorno objavio 1944. godine na latinskom (*Graecitas Biblica*). Četvrto revidirano i prošireno izdanje iz 1960. godine je 1963. prevedeno na engleski.

³ Njemačka riječ *Aktionsart* je u hrvatskom jeziku kao međunarodnica muškog roda i piše se malim slovom (Novak Milić 2010, 131).

⁴ Biblijska izdanja kojima smo se koristili za navedene prijevode nalaze se u bibliografiji. Za još neobjavljen *Hrvatski suvremeni prijevod* služimo se rukopisom koji je Hrvatsko biblijsko društvo u rukopisu dalo na uporabu Biblijskom institutu Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U tekstu će se navedeni prijevod citirati skraćeno kao HSP.

1. Temelj različitosti upotrebe glagolskih vremena

1.1. Blass – Debrunner i Zerwick

Poglavlje o upotrebi grčkih glagolskih vremena *Uso dei tempi* Blass – Debrunnerova gramatika započinju tvrdnjom da »izvornoj funkciji tzv. verbalnih vremenskih tema u indoeuropskim jezicima cilj nije bio izraziti vremenske stupnjeve (sadašnjost, prošlost, budućnost), nego *aktionsarte*⁵ (kvaliteta ili modalitet radnje) ili *aspekte* (točke gledišta; perspektive)« (Blass i Debrunner ²1997, 401). Na sličan način Zerwick na početku poglavlja *The »Tenses«*, referirajući se na nazive grčkih glagolskih vremena, ističe kako kategorija vremena nije ono najvažnije što ona izriču. Naime, samo prezent i futur svojim nazivima označavaju vrijeme, sadašnje i buduće. Nazivi imperfekt, perfekt i aorist ne označavaju vrijeme, nego sugeriraju vrstu radnje: nesvršenu, svršenu i neodređenu. Iz te činjenice Zerwick zaključuje da već i nazivi grčkih glagolskih vremena upućuju na to da treba »pažljivo razlikovati između pojma vremena neke radnje i načina na koju se na radnju gleda, na njezin 'aspekt'«. Zerwick nadalje ističe da je aspekt, a ne vrijeme »bitni element grčkih 'vremena'«, jer svi glagolski oblici izražavaju aspekt, a vrijeme radnje, ono apsolutno, prisutno je tek u indikativnim glagolskim oblicima, dok relativno vrijeme, prema Zerwicku, ne određuju glagolski oblici, nego isključivo kontekst (Zerwick ⁶1994, 77). Blass – Debrunnerova gramatika pak ističe da je vremenska vrijednost u grčkom jeziku prešla s indikativa i na konjunktiv i optativ (uključujući particip i infinitiv), ali tek kao »relativno vremensko stupnjevanje« (Blass i Debrunner ²1997, 401).

U nastavku, prije nego što će prijeći na različite vrste upotrebe glagolskih vremena, Blass – Debrunnerova gramatika u potpunosti ignorira kategoriju aspekta, a sva se fokusira na *aktionsarte*, koje klasificira u četiri najvažnije vrste: trenutni (punktualni), trajni (linearni), iterativni i perfektivni. *Trenutni aktionsart* povezuje se s aoristom i autor se njime koristi kada radnju »promatra kao trenutak«, bilo onaj kojim radnja započinje (ingresivni aorist) ili završava (efektivni aorist). U istu kategoriju trenutnog *aktionsarta* ta gramatika smješta i radnju koju govornik promatra »kao cjelinu bez obzira na njezinu duljinu (konstativni ili kompleksivni aorist)«. *Trajni aktionsart* povezuje se s prezentom i imperfektom, a karakterizira ga predstavljanje radnje u njezinoj trajnosti ili tijeku, bilo da se radi o radnji koja se događa u sadašnjem trenutku ili je bezvremenska. *Iterativni aktionsart*, koji je također karakteri-

⁵ U originalu stoji izraz *Aktionsarten*. *Aktionsart* je u hrvatskom jeziku kao međunarodnica muškog roda i piše se malim slovom (Novak Milić 2010, 131).

stičan za prezent i imperfekt, označava pak radnju koja se ponavlja ili stalno događa. I konačno, *perfektivni aktionsart* karakterističan je za perfekt i pluskvamperfekt a označava sadašnju situaciju kao rezultat prošle radnje (Blass i Debrunner ²1997, 401-402).

Za razliku od Blass – Debrunnerove gramatike, koja, premda spominje aspekt, naglašava važnost aktionsarta, Zerwick daje prednost važnosti aspekta. Grčki govornik ili pisac može prema Zerwicku glagolsku radnju prikazati na tri načina iz čega proizlaze i tri vrste aspekta. Može je prikazati kao »jednostavnu realizaciju«, »čistu tvrdnju povijesne činjenice«, »bez upućivanja na nastavak ili ponavljanje«, kao »jednostavno ‘globalnu’«. Na takav način autor gleda i prikazuje radnju kada upotrebljava aorist. Druga vrsta aspekta je zajednička prezentu i imperfektu. Kada govornik upotrebljava ta vremena, onda na glagolsku radnju gleda kao onu koja je »u tijeku« ili »se ponavlja« ili »teži određenom cilju«. Treća vrsta aspekta je zajednička perfektu i pluskvamperfektu, kojima se govornik koristi kada na glagolsku radnju gleda kao »svršeni čin koji rezultira određenim ‘stanjem stvari’« u sadašnjem vremenu (Zerwick ³1994, 77). Zerwick nadalje naglašava da »upotrebu ‘vremena’ ne određuje toliko objektivna realnost ... koliko govornikove potrebe«. Ako želi izraziti jednostavnu činjenicu da se radnja dogodila, govornik ili pisac upotrijebit će aorist neovisno o tome radi li se o radnji koja je trajala kratko ili dugo ili se ponavljala. Na sličan način može se koristiti prezentom ne samo za trajnu radnju nego i za trenutačnu radnju. Prema Zerwicku sve je više-manje ostavljeno izboru govornika jer objektivna realnost »obično dozvoljava sva tri aspekta u skladu s onime što govornik želi izraziti«. Zerwick zaključuje da je »razlikovanje aspekta od nemale važnosti za točno tumačenje teksta« (Zerwick ⁴1994, 77).

Premda Blass – Debrunnerova gramatika govori o aktionsartu a Zerwickova o aspektu, obje navedenim terminima govore o načinu na koji govornik glagolske radnje promatra ili prikazuje. Za obje gramatike poseban aspekt ili aktionsart karakterizira grčki prezent i imperfekt, poseban aorist, a poseban perfekt i pluskvamperfekt. Usporede li se termini koji opisuju pojedine aktionsarte i aspekte, primjećuju se mnoge podudarnosti: uz perfekt najveća podudarnost odnosi se na termine za aktionsart i aspekt prezenta. Ta preklapanja odražavaju konfuziju koja je tijekom većeg dijela prošlog stoljeća vladala s obzirom na terminologiju aktionsarta i aspekta kako u općoj lingvistici (Thomson 2016, 2.3) tako i u gramatikama novozavjetnoga grčkog jezika (Tresham 2011, 1). Premda prema Blass – Debrunneru raznovrsnost upotrebe glagolskih vremena ovisi o aktionsartu, a prema Zerwicku o aspektu, čini se da razlika i nije toliko velika, ali ni u potpunosti jasna.

1.2. Wallace i Fanning

Wallace se u svojoj gramatici pod naslovom *Greek Grammar beyond the Basics* fokusira isključivo na egzegetsku sintaksu Novog zavjeta. Zato i uvod u poglavlje pod naslovom *Tense* može biti podulje i uključivati dužu raspravu o definiciji glagolskog vremena (*tense*), elementu vremena (*time*), aspekta ili vrsti radnje te o vrednovanju vremena (*time*) u glagolskim vremenima (*tense*) (Wallace 1996, 494-512). Wallace definira glagolsko vrijeme kao »obilježje glagola koje ukazuje na govornikovu prezentaciju glagolske radnje (ili stanja) s obzirom na njezin aspekt i, pod određenim uvjetima, na vrijeme«. Iz te definicije vidljivo je da je aspekt »primarna vrijednost grčkih glagolskih vremena, a vrijeme sekundarna«. Element vremena (prošlost, sadašnjost, budućnost), za razliku od aspekta, koji je prisutan u svim glagolskim oblicima, uključen je samo u indikativu (apsolutno vrijeme) i participima (relativno vrijeme) (Wallace 1996, 496, 498).

Poveći dio uvodnog poglavlja o glagolskim vremenima Wallace posvećuje razlici između aspekta i akcionsarta. Wallace definira glagolski aspekt kao »prikaz radnje (ili stanja) u odnosu na njezin tijek, rezultate ili jednostavno događanje«. Odmah potom ističe važnost razlikovanja između aspekta i akcionsarta: aspekt je »osnovno značenje« nekog glagolskog oblika dok akcionsart, kao širi pojam, predstavlja »aspekt u kombinaciji s leksičkim, gramatičkim ili kontekstualnim značajkama«. Kao primjer razlike aspekta i akcionsarta Wallace navodi upravo grčki prezent. Prezentski aspekt karakterizira promatranje radnje »iznutra, bez obzira na početak ili kraj«. Vrste upotrebe prezenta kao što je iterativni, historijski ili futurski prezent ulaze u akcionsarte i plod su kombinacije prezentskog aspekta i već navedenih jezičnih značajki. Wallace zaključuje da se »osnovna definicija određenog glagolskog vremena bavi aspektom, dok se različite kategorije upotrebe bave akcionsartom«. Wallace upozorava da ne smijemo pojedinu upotrebu nekog glagolskog vremena poistovjetiti s njegovim aspektom, jer isti aspekt u kombinaciji s različitim jezičnim osobinama rezultira različitim akcionsartima (Wallace 1996, 499).

I prema Wallaceu grčki jezik ima tri aspekta, koje on naziva unutarnjim, vanjskim i perfektivno-stativnim. Unutarnji ili progresivni aspekt specifičan je za glagolske oblike u prezentu i imperfektu koji su fokusirani na razvoj ili tijek radnje, tj. na njezino unutarnje ustrojstvo bez uvida u njezin početak i kraj. Vanjski aspekt specifičan je za glagolske oblike u aoristu i futuru koji prikazuju radnju ili stanje kao sažetak ili cjelinu, bez obzira na njezino unutarnje ustrojstvo. Perfektivno-stativni aspekt specifičan je za perfekt i pluskvamper-

fekt i zapravo predstavlja kombinaciju vanjskog i unutarnjeg aspekta: »Radnja je prikazana izvana (sažeto), dok je stanje koje proizlazi iz te radnje prikazano iznutra (kao kontinuirano stanje)« (Wallace 1996, 501).

Za opis navedenih aspekata Wallace se služi analogijom parade, koju je prvi upotrijebio ruski lingvist Isačenko za ilustraciju razlike između perfektivnog ili svršenog i imperfektivnog ili nesvršenog aspekta glagola u ruskom jeziku. Prema Isačenku perfektivni aspekt sličan je perspektivi osobe koja gleda odvijanje parade s tribine: stoji izvan samog događaja i proživljava ga u cjelini od početka do kraja. Imperfektivni aspekt pak nalikuje perspektivi osobe koja sudjeluje u povorci i kao takva doživljava tijek parade, ali ne i događaj u njegovoj cjelini te ne može vidjeti njegov početak i kraj (Isačenko 1960, 133-136). Isačenkovu analogiju parade u svojoj doktorskoj disertaciji preuzeo je Porter, ali u modificiranom obliku. Prema Porteru gledatelj parade s tribine predstavlja zapravo imperfektivni aspekt i ima unutarnju perspektivu: vidi odvijanje parade, ali ne vidi odjednom njezin početak i kraj. Novinski izvijestitelj koji u helikopteru kruži iznad parade ima vanjsku perspektivu i kao takav predstavlja perfektivni aspekt jer u istom trenutku vidi paradu u cjelini; ima uvid u njezin početak i kraj, ali ne i u njezino unutarnje odvijanje (Porter 1989, 91). Za razliku od Portera, koji govori i o stativnom aspektu, Wallace treći aspekt naziva perfektivno-stativnim i ilustrira ga perspektivom ekipe radnika koja čisti ulicu nakon što je parada njome prošla. Njihova perspektiva je ujedno vanjska i unutarnja: uočavaju da je povorka završena i stoje usred njezinih sadašnjih rezultata, hrpe smeća koje su sudionici parade iza sebe ostavili (Wallace 1996, 500).

Novozavjetni autori, osobito evanđelisti, ponekad za istu radnju biraju različita glagolska vremena ovisno o tome koji aspekt žele naglasiti: žele li prikazati radnju kao sažetak, kao progresivnu ili stativnu. No izbor aspekta, odnosno načina na koji će se prikazati određena radnja ili stanje nije ni izdaleka apsolutan. Izbor glagolskog vremena često je ograničen leksičkim značenjem pojedinog glagola. Ako govornik ili pisac želi izraziti radnju koja se dogodila u prošlosti i intrinzično je dovršena, morat će upotrijebiti aorist. Ako za istu radnju upotrijebi imperfekt, ona time neće postati trajnom, nego će se naglasiti njezino ponavljanje (iterativni imperfekt). Slično je i s glagolima stanja koji su po svojoj prirodi trajni i najčešće su u prezentu ili imperfektu. Ako su u aoristu, onda označavaju trenutak ulaska u određeno stanje (ingresivni aorist) (Wallace 1996, 502-503). Wallace zaključuje da su kriteriji odabira određenog glagolskog vremena uz aspekt ponajprije leksičko značenje određenog glagola, a potom i »kontekstualni čimbenici te druga gramatička obilježja«. Isti kri-

teriji su u kombinaciji s aspektom odlučujući za određivanje i prepoznavanje različitih upotreba glagolskih vremena (Wallace 1996, 504).

Valja napomenuti da se Wallace u svojoj gramatici snažno oslanja na Fanninga, koji u svojoj doktorskoj tezi o glagolskom aspektu u Novom zavjetu naglašava da je upravo inherentno leksičko značenje pojedinih glagola (*procedural characteristics*) ono što najviše utječe na glagolski aspekt te da njihova interakcija rezultira različitim upotrebama glagolskih vremena kao plodom kombinacije određenog glagolskog aspekta i određenog tipa glagolske radnje (Fanning 1990, 154-155). Fanning preuzima Vendlerovu klasifikaciju glagola prema njihovim unutarnjim vremenskim svojstvima i načinu odvijanja radnje na *states*, *activities*, *accomplishments* i *achievements* (Vendler 1957, 146-148). Na hrvatskom jeziku te izraze prevodimo kao glagole stanja, radnje, ostvarivanja i postignuća (Novak Milić 2010, 136). Kriteriji za tu klasifikaciju su statičnost, trajnost i teličnost glagola ili glagolskih fraza. Glagole stanja (*states*) od svih ostalih razlikuje statičnost: ne izražavaju nikakvu promjenu stanja (npr. *vjerovati*, *voljeti*). Osim statičnosti, resi ih i trajnost i ateličnost. Glagoli radnje (*activities*) su također trajni i atelični, ali i dinamični (npr. *trčati*, *hodati*). Izražavaju dinamičnu radnju koja uključuje promjenu odnosa ili lokacije subjekta/objekta. Glagoli ostvarivanja (*accomplishments*) su trajni i dinamični, ali i telični, tj. pretpostavljaju dovršetak ili ispunjenje trajne radnje (npr. *trčati maraton*). Glagoli postignuća (*achievements*) su dinamični i telični, ali nisu trajni, nego trenutni (npr. *pobijediti*, *pronaći*) (Thomas 2016, 28). Vendlerovoj klasifikaciji Fanning dodaje dodatnu podjelu glagola postignuća na glagole kulminacije (*climaxes*) i punktualne glagole (*punctuales*). Glagoli kulminacije izražavaju trenutnu radnju (npr. *pronaći*), koja je zapravo rezultat prethodne zasebne trajne radnje (*tražiti*) koja njome kulminira. Punktualni glagoli su u pravom smislu trenutačni (npr. *baciti*, *skočiti*) jer ne impliciraju nikakvu prethodnu radnju (Fanning 1990, 154-155). Fanning upozorava na granice te klasifikacije: navedene »značajke značenja karakteristične su za čitave rečenice, a ne za sam glagol, iako je glagol središnji«; »niti jedan glagol nije potpuno ujednačen (uniformiran) u svom akcionom ponašanju«; »te se kategorije primarno odnose na rečenice koji opisuju specifične situacije« (Fanning 1990, 127-128). Usprkos tim ograničenjima, Fanningova disertacija će nam biti dragocjena za objašnjenje pojedinih upotreba indikativa prezenta koje su zapravo najčešće rezultat interakcije pojedinih glagolskih aspekata i pojedine vrste glagolske radnje.

Za razliku od prethodnih gramatika, Wallace ističe u svom uvodu važnost kako aspekta tako i akcionsarta za razlikovanje različitih upotreba glagolskih vremena u novozavjetnom grčkom jeziku. Osim toga Wallace jasno

razlikuje te dvije jezične kategorije. Ta promjena može se barem djelomično objasniti utjecajem Porterove (1989.) i Fanningove (1990.) doktorske disertacije, koje su dale snažan zamah proučavanju glagolskog aspekta u Novom zavjetu (tzv. *Verbal Aspect Theory*). Wallace se obilato koristi plodovima te rasprave, no ne slaže se s onim predstavnicima teorije glagolskog aspekta koji smatraju da i indikativni glagolski oblici ne gramatikaliziraju vrijeme, nego da se ono jedino može deducirati iz konteksta (Lamb 2017, 110-116). Wallacevo je stajalište da je vremenski element u indikativnim oblicima neupitan, ali u nekim upotrebama glagolskih vremena može biti potisnut, kao što to može biti i aspekt (Wallace 1996, 510).

2. Različite upotrebe indikativa prezenta u Evanđelju po Mateju i u drugim evanđeljima

U dosadašnjem dijelu rada pokušali smo doći do onih značajki grčkih glagolskih vremena koje su u temelju raznolikosti njihove upotrebe. U tom vidu Blass – Debrunner naglašava važnost aktionsarta, a Zerwick aspekta. Prema Wallaceu aspekt je osnovno značenje nekog glagolskog oblika dok aktionsart, kao širi pojam, predstavlja aspekt u kombinaciji s leksičkim, gramatičkim ili kontekstualnim značajkama. U ovom drugom dijelu članka fokusirat ćemo se na različite upotrebe indikativa prezenta u novozavjetnome grčkom jeziku, koje ćemo ilustrirati primjerima preuzetim iz evanđelja, u najvećoj mjeri iz Evanđelja po Mateju.

Za razliku od Zerwickove i Blass – Debrunnerove gramatike, koje odmah prelaze na različite upotrebe prezenta indikativa u grčkome Novog zavjeta, Wallace započinje uvodom u kojem donosi kriterije koji se odnose kako za prepoznavanje različitih upotreba indikativa prezenta tako i drugih vremena. Wallace naglašava da u »ontološko značenje« ili »osnovnu ideju« indikativa prezenta ulazi unutarnji aspekt (promatranje radnje u tijeku bez uvida u njezin početak i svršetak) i sadašnje vrijeme. No takvo značenje, sastavljeno isključivo od elementa aspekta i vremena, postoji samo u teoriji (»u vakuumu«), ali ne i u stvarnosti. Konkretnu upotrebu kako indikativa prezenta tako i drugih glagolskih vremena možemo prepoznati tek kada uočimo na koji način na »ontološko značenje« utječu rečenični kontekst, leksičko značenje glagola kao i druga gramatička obilježja vezana uz sam glagol ili njegove argumente (subjekt, objekt, prilog itd.). Što više znamo o utjecaju na određeno glagolsko vrijeme, to ćemo bolje prepoznati njegovu upotrebu. Navedeni utjecaj u nekim je upotrebama toliko snažan da element aspekta ili vremena »ontološkog zna-

čenja« mogu biti više ili manje potisnuti, no nikada ne nestaju u potpunosti (Wallace 1996, 514-516).

Razlika između Wallacea s jedne i Zerwicka i Blass – Debrunnera s druge strane vidljiva je i u broju različitih upotreba indikativa prezenta. Zerwick, koji se u svojoj gramatici ponajviše bavi upotrebom imperativa i participa, od upotreba indikativa prezenta navodi tek futurski i indirektno perfektivni prezent (Zerwick 1994, 93-94). Blass – Debrunner uz futurski i perfektivni navodi još aoristni, historijski, i konativni prezent te relativnu vremensku vrijednost prezenta u neupravnom govoru (Blass i Debrunner 1997, 402-406). Wallace pak u svoj popis uključuje sve navedene i uz to još progresivni, iterativni, habitualni, gnomski te prezent s radnjom koja je počela u prošlosti i još je u tijeku (Wallace 1996, 513). Ovdje valja napomenuti da sve navedene upotrebe prezenta, osim one konativne, nalazimo i u hrvatskom jeziku (Barić i dr. 2005, 408-411), što bi trebalo značajno olakšati prevođenje. Od navedenih triju gramatika Wallace najpreciznije klasificira navedene upotrebe indikativa prezenta (Wallace 1996, 516), svrstavajući ih u tri grupe, ovisno o tome je li radnja prikazana kao da se odvija u relativno kratkom ili duljem vremenskom intervalu: uskopojasni (trenutni i deskriptivni prezent), širokopojasni (prošla radnja još u tijeku, iterativni, habitualni i gnomski prezent), te posebne upotrebe indikativa prezenta u koje svrstava sve one koje nisu stale u prethodne dvije kategorije (historijski, perfektivni, konativni, futurski i u neupravnom govoru).

2.1. Uskopojasne upotrebe indikativa prezenta

2.1.1. Trenutni (punktualni) ili aoristni prezent

Prema Blass – Debrunneru aoristni prezent imamo kada se vrijeme radnje u indikativu prezenta poklapa sa sadašnjim trenutkom. Kao razlog te upotrebe navodi se činjenica da »punktualne aoristne teme nemaju oblike s prezentnom vrijednošću« (Blass i Debrunner 1997, 403). S obzirom na aoristni ili trenutni prezent Wallace naglašava da se u trenutku govora radnja i izvršava čime je unutarnji aspekt prezenta (radnja u tijeku) gotovo u potpunosti potisnut. Aoristni prezent dolazi s glagolima kazivanja i mišljenja (*reći, obećati, proglasiti...*) i uvjetovan je njihovim leksičkim značenjem: ono što govornik kaže, samim činom govorenja to i izvršava. Zato Wallace taj prezent naziva i performativnim (Wallace 1996, 517).⁶ Obje gramatike navode isti primjer aoristnog

⁶ Fanning pak ističe da smisao performativnog prezenta »nije radnja koja se 'odvija' već ona koja je 'učinjena' u trenutku govora« (Fanning 1990, 189).

prezenta iz Matejeva evanđelja. To su Isusove riječi uzetome u Mt 9,2.5, čiju performativnost potvrđuje optužba prisutnih pismoznanaca da Isus, oprašta-jući uzetome, huli (Blass i Debrunner ²1997, 403; Wallace 1996, 518).

Mt 9,2	θάροσε, τέκνον, ἀφίενται σου αἱ ἁμαρτίαι.
Duda – Fućak	»Hrabro, sinko, <i>otpuštaju ti se grijesi!</i> «
Rupčić	»Ohrabri se, sinko! <i>Opraštaju ti se grijesi!</i> «
Šarić	»Budi hrabar, sinko, <i>oprosteni su ti grijesi!</i> «
HSP	»Hrabro, dijete. <i>Oprosteni su ti grijesi.</i> «

Performativni iskazi u hrvatskom jeziku izražavaju se isključivo prezentom (Palašić i Vlastelić 2020, 76-81). Sva četiri hrvatska prijevoda Mt 9,2 su u prezentu, ali su različiti po značenju. Duda – Fućak i Rupčić prevode grčki indikativ prezenta pasivnog ἀφίενται povratnim glagolom u indikativu prezenta (»otpuštaju se«; »oprašaju se«). Taj prijevod podrazumijeva da se čin oprostjenja događa u trenutku govora. Prijevod »oprosteni su« (Šarić i HSP) sadrži prezent glagola *biti* i glagolski pridjev trpni što, međutim, implicira da se oprostjenje ne događa u trenutku govora, nego konstatira da se ono već dogodilo i eventualno upućuje na sadašnje stanje oprostjenosti kao rezultat prošle radnje. Takav prijevod je puno prikladniji za grčki perfekt (usp. Lk 7,47,48; 1 Iv 2,12) nego za grčki performativni prezent. Zato je prijevod Duda – Fućka i Rupčića očigledno točniji. To isto vrijedi i za Mt 9,5, gdje se Isusove riječi iz Mt 9,2 ponavljaju. Ostali predloženi primjeri aoristnog ili trenutnog prezenta (Mt 10,42; 26,63) za hrvatski prijevod nisu problematični pa ih stoga ne navodimo.

2.1.2. Progresivni ili deskriptivni prezent

Progresivni ili deskriptivni prezent se za razliku od trenutnog prezenta koristi za opisivanje radnje u tijeku, koja se događa ne obično ili općenito nego u sadašnjem trenutku i traje kraće vrijeme. Vremenski okvir je nešto širi, ali još uvijek prilično uzak (Wallace 1996, 518). Fanning ističe da je upotreba deskriptivnog prezenta karakteristična za glagole koji uključuju trajanje (glagoli stanja, radnje i ostvarivanja) te da je njegov učinak »živopisno pripovijedanje događaja kao da je čitatelj svjedok opisane radnje ili stanja« ili da se dvije radnje odvijaju istodobno (Fanning 1990, 200-201). Wallace donosi dva primjera progresivnog prezenta preuzeta iz Matejeva evanđelja (Wallace 1996, 518-519). Prvi se odnosi na zaziv kojim prestrašeni učenici bude Isusa koji spava u lađi dok oluja bijesni, prijeteći da ih potopi.

Mt 8,25	κύριε, σῶσον, ἀπολλύμεθα.
Duda – Fućak	»Gospodine, spasi, pogibosmo! «
Rupčić	»Gospodine, spasi, ginemo! «
Šarić	»Gospodine, izbavi nas, izgibosmo! «
HSP	»Gospodine«, govorili su mu, »spasi nas, gotovi smo! «

Od navedenih prijevoda jedino Rupčić, prevodeći grčki prezent ἀπολλύμεθα hrvatskim prezentom »ginemo«, stavlja naglasak na radnju koja je u tijeku i kao takav odgovara progresivnom prezentu. Duda – Fućak i Šarić prevode grčki indikativ prezenta ἀπολλύμεθα futurskim aoristom (»pogibosmo«, »izgibosmo«), koji u hrvatskom jeziku govornik upotrebljava kad je »uvjeren da će se ono što se izriče aoristom dogoditi u bliskoj budućnosti« (Barić i dr. ⁴2005, 413). Takav prijevod je, istina, vrlo živopisan, ali ne ističe tijek radnje nego uvjerenost u njezin skori dovršetak. Parafraza »gotovi smo« (HSP) slične je naravi.

Drugi primjer progresivnog prezenta odnosi se na riječi koje lude djevice upućuju mudrima nakon što ih je probudila vijest o zaručnikovu dolasku.

Mt 25,8	δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν, ὅτι αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται.
Duda – Fućak	'Dajte nam od svoga ulja, gase nam se <i>svjetiljke!</i> '
Rupčić	'Dajte nam od svog ulja, jer nam se <i>svjetiljke trnu!</i> '
Šarić	Dajte nam od svojega ulja! Naše <i>svjetiljke će se ugasiti!</i>
HSP	' <i>Svjetiljke nam se gase, dajte nam ulja.</i> '

Tri hrvatska prijevoda grčkog prezenta σβέννυνται izriču radnju koja je u tijeku i traje u sadašnjosti: »gase se«, »trnu se«. Jedino Šarić futurom »ugasiti će se« stavlja naglasak na dovršetak radnje u budućnosti i time zapravo prezent σβέννυνται prevodi kao grčki futurski prezent, tj. kao da se radi o radnji čiji se proces već odvija u sadašnjosti i vodi prema neupitnom dovršetku u budućnosti (Fanning 1990, 222). Wallace naprotiv sugerira da bi se prezent σβέννυνται mogao shvatiti i prevesti ne samo kao progresivni (»our lamps **are** [right now] **going out**«), nego i kao konativni prezent: »our lamps **are about to go out**« (Wallace 1996, 518). Za razliku od futurskog, kod grčkog konativnog prezenta govornik nije siguran u dovršetak radnje koja je u tijeku ili tek treba započeti.

Grčke glagole ἀπόλλυμι, hrv. *uništiti, ubiti, pogubiti, upropastiti, propasti, poginuti* (Popović 2016, 32) i σβέννυμι, hrv. *ugasiti, trnuti* (Popović 2016, 159), Fanning smješta u glagole kulminacije, podvrstu glagola postignuća, koji

označuju radnju »koja se dogodila u trenu, ali kao kulminacija odvojenog procesa koji joj prethodi«. Glagole ἀπόλλυμι i σβέννυμι Fanning dodatno smješta u one koji »označavaju trenutačni prijelaz subjekta ili objekta iz jednog apsolutnog (nepostupnog) stanja ili mjesta u drugo« (Fanning 1990, 156-157). Stradavanjem u oluji učenici bi u trenutku prešli iz stanja života u stanje smrti. Gašenjem svjetiljka trenutno prelazi iz stanja gorenja u stanje ugašenosti. No, glagoli kulminacije u deskriptivnom prezentu prema Fanningu zapravo označavaju radnju koja prethodi navedenoj kulminaciji i prikazana je kao ona koja, premda kratko, neko vrijeme traje ili je u tijeku prije njezine kulminacije koja još nije postignuta. Trenutku eventualne pogibije učenika u oluji prethodi kratkotrajna prethodna situacija izražena prezentom ἀπολλύμεθα, »ginemo«. Trenutku eventualnog ugasnuća svjetiljki prethodi kratkotrajna situacija kada svjetiljke, zbog nedostatka ulja, više ne svijetle snažno nego sve slabije, tj. σβέννυνται, »gase se«. No unutarnji aspekt deskriptivnog prezenta ne dopušta da se vidi ostvarenje glagola kulminacije, nego tek tijek radnje koja joj prethodi i prema njoj vodi. »Smisao nedovršenosti«, upozorava Fanning, može biti tek »neznatna karakteristika ili može poprimiti značenje neuspješnog pokušaja ili pak skorašnjeg događaja«. Fanning zaključuje da su i jedno i drugo značenje »tradicionalno 'konativno'« te kao primjer takva značenja navodi upravo Mt 8,25 i 25,8 (Fanning 1990, 158).

Iz svega ovoga možemo zaključiti da su naši prijevodi grčkih prezenta ἀπολλύμεθα u Mt 8,25 i σβέννυνται u Mt 25,8, koliko god bili različiti, zapravo gotovo svi prihvatljivi. Neki prezentom stavljaju naglasak na ono što se upravo događa (*ginemo*, *gase se*), a drugi futurskim aoristom na ono što će se eventualno uskoro dogoditi kao rezultat kratkotrajne sadašnje situacije (pogibija učenika, ugasnuće svjetiljaka). I jedno i drugo je legitimno jer se grčki prezenti ἀπολλύμεθα u Mt 8,25 i σβέννυνται u Mt 25,8 mogu shvatiti ne samo kao deskriptivni nego i kao konativni. Budući da grčki konativni prezent uključuje da govornik nije siguran u dovršetak radnje koja je u tijeku, važno je da hrvatski prijevod ne predstavi pogibiju učenika ili ugasnuće svjetiljka kao nešto sigurno. Sam kontekst uklanja tu sigurnost: i učenici i djevice nadaju se da se događaj koji im prijeti neće dogoditi ako njihove molbe budu uslišane. Šarićev prijevod: »Dajte nam od svojega ulja! Naše svjetiljke će se ugasi!« (Mt 25,8), premda u futuru, također je prihvatljiv. Gašenje svjetiljaka ludih djevice, naime, nije sigurno jer je uvjetovano prihvaćanjem molbe da im mudre djevice dadnu od svoga ulja. Ostali predloženi primjeri progresivnog ili deskriptivnog prezenta (Mt 5,23 i 28,5), što se tiče hrvatskih prijevoda, nisu problematični.

2.2. Širokopojasne upotrebe indikativa prezenta

2.2.1. Present prošle radnje još u tijeku

Present prošle radnje koja je još u tijeku prema Wallaceu označava radnju koja je »započeta u prošlosti i nastavlja se u sadašnjosti«. Takav present obično ima prilošku oznaku vremena koja pokazuje da se radnja, premda je naglasak na sadašnjosti, odvijala i u prošlosti (Wallace 1996, 519). Prijevod takvog prezenta nije problematičan jer je svojstven i hrvatskoj sintaksi kao npr. u Matoševoj rečenici: »Slika autorova datira iz godine 1902.« (Barić i dr. ⁴2005, 408). Wallace ne nalazi kod Mateja primjer za takvu upotrebu prezenta, nego u Lk 15,29, u riječima koje stariji sin upućuje ocu u prispodobi o rasipnom sinu (Wallace 1996, 520). U tom su slučaju sva četiri hrvatska prijevoda potpuno ujednačena u prijevodu.

Lk 15,29	ἰδοὺ τοσαῦτα ἔτι δουλεύω σοι.
Duda – Fućak	'Evo, toliko ti godina <i>služim</i> ...'
Rupčić	'Evo ti <i>služim</i> tolike godine...'
Šarić	Već ti tolike godine <i>služim</i> ,...'
HSP	' <i>Služim</i> ti toliko godina...'

2.2.2. Iterativni

Iterativni present koristi se za opisivanje događaja koji se ponavljaju. Kao primjer iterativnog prezenta Wallace navodi Mt 7,15, gdje otac opisuje stanje svoga sina mjesečara (Wallace 1996, 521-522).

Mt 17,15	πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ.
Duda – Fućak	Često doista <i>pada</i> u oganj i često u vodu.
Rupčić	Često <i>se baca</i> sad u vatru, sad u vodu.
Šarić	Često <i>se baca</i> u oganj i često u vodu.
HSP	Često <i>se događa da padne</i> u vatru ili u vodu.

Prijevod takvog prezenta u hrvatskim prijevodima nije problematičan jer je svojstven i hrvatskoj glagolskoj sintaksi. Načinski prilog πολλάκις (*često*) jasno ukazuje da se radi o radnji koja se neko vrijeme ponavljala.

2.2.3. Habitualni present

Sličan iterativnom je habitualni present, koji označava također ponavljaju radnju ili stanje ali u redovitim i većim vremenskim intervalima. Za habitu-

alni prezent Wallace ne nalazi primjer kod Mateja, nego u Lk 18,12, gdje se farizej hvali pred Bogom svojom pravednošću (Wallace 1996, 522). Ni u ovom slučaju hrvatski prijevod nije problematičan. Priložna oznaka vremena δις τοῦ σαββάτου (*dvaput u tjednu*) jasno pokazuje da se radnja ponavlja u redovitim intervalima.

Lk 18,12	νηστεύω δις τοῦ σαββάτου, ἀποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι.
Duda – Fućak	<i>‘Postim dvaput u tjednu, dajem desetinu od svega što steknem.’</i>
Rupčić	<i>‘Postim dvaput u tjednu i dajem desetinu od svega što zaradim.’</i>
Šarić	<i>‘Postim dvaput u tjednu i dajem desetinu od svega što steknem.’</i>
HSP	<i>‘Postim dvaput tjedno i dajem desetinu od svega što steknem.’</i>

2.2.4. Gnomski prezent

Kada se prezent upotrebljava za radnju koja se ne događa sada nego općenito, tj. u svako vrijeme, onda je to gnomski prezent, karakterističan za poslovice i opće tvrdnje koje redovito imaju opće subjekte ili objekte. Kao primjer gnomskog prezenta Wallace navodi Isusove riječi iz Govora na gori u Mt 5,32 o preljubu (Wallace 1996, 523).

Mt 5,32	πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρὲκ τὸς λόγου πορνείας ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι, καὶ ὃς ἐὰν ἀπολελυμένην γαμήσῃ, μοιχᾶται .
Duda – Fućak	»...Tko god otpusti svoju ženu – osim zbog bludništva – navodi je na preljub i tko se god otpuštenom oženi, čini preljub .«
Rupčić	»...Svaki onaj koji otpusti svoju ženu – osim zbog bluda – navodi je na preljub i tko se god oženi otpuštenicom, čini preljub .«
Šarić	Svatko tko otpusti svoju ženu – osim zbog preljuba – navodi je da čini preljub; i tko otpuštenu uzme za ženu, čini preljub .
HSP	»...Tko se god razvede od žene, osim u slučaju bludništva, navodi je na preljub. I tko se god oženi s razvedenom ženom, čini preljub . «

Fanning pak navodi čitav niz Matejevih općenitih sivevremenskih tvrdnji (Mt 6,24; 7,8.17; 10,40; 12,35; 15,11.18; 19,9), ističući posebno one iz svakodnevnog života kojima se Krstitelj ili Ivan koriste u poučavanju: Mt 3,10; 6,26.28-30; 8,20 (Fanning 1990, 209-210).

Mt 3,10b	πάν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.
Duda – Fućak	»...Svako dakle stablo koje ne donosi dobroga roda, sijeće se i u oganj baca .«
Rupčić	»...svako će stablo koje ne daje dobra roda biti posječeno i bačeno u oganj.
Šarić	Svako drvo koje ne rađa dobra roda sijeće se i u oganj baca .
HSP	Svako stablo koje ne urodi dobrim plodom, sijeće se i baca u vatru.

Budući da i hrvatski jezik poznaje sličan gnomski prezent (Barić i dr. ⁴2005, 409-410), prijevod navedenih primjera u hrvatskim prijevodima ne bi trebao biti problematičan. Ističe se Rupčićev prijevod u futuru, koji se ipak može shvatiti u smislu hrvatskog gnomskog futura koji izriče relativnu svestremensku budućnost (Barić i dr. ⁴2005, 416). Fanning također svrstava Mt 3,10b i u futurski prezent, povezan s gnomskom ili generičkom upotrebom, čija radnja jest svestremenska, ali se u datom kontekstu ostvaruje u budućnosti (Fanning 1990, 209-224).

2.3. Posebne upotrebe indikativa prezenta

2.3.1. Historijski prezent

Historijski ili dramatski prezent koristi se u pripovijestima za opisivanje prošlih događaja i kao takav zamjenjuje aorist. Retorički učinak historijskog prezenta je živopisan prikaz koji čini da se čitatelj osjeća kao da se nalazi usred prizora koji se opisuju »kao njihov svjedok« (Blass i Debrunner ²1997, 403). Wallace naglašava da je u historijskom prezentu aspektualna vrijednost prezenta kao unutarnjeg pogleda na radnju koja je u tijeku svedena na nulu. Wallace nadalje upozorava da historijski prezent nalazimo isključivo u trećem licu jednine ili množine i to u indikativu. Kada je u pitanju prezent λέγει, koji često uvodi prošli (ne)upravni govor, historijski prezent se većim dijelom ponaša kao »stereotipni idiom koji je izgubio svoju izvornu retoričku moć« (Wallace 1996, 526-527). Budući da i hrvatski jezik poznaje historijski prezent, prijevod ne bi trebao biti problematičan. Od sveukupno 93 historijska prezenta kod Mateja navodimo tek jedan Matejev redak koji sadrži dva historijska prezenta. Cilj nam je pokazati koliko su hrvatski prijevodi s historijskim prezentima živopisniji od prijevoda koji je od njega odustao.

Mt 26,36	Τότε ἔρχεται μετ' αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς εἰς χωρίον λεγόμενον Γεθσημανὶ καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· καθίσατε αὐτοῦ ἕως [οὔ] ἀπελθὼν ἐκεῖ προσεύξωμαι.
Duda – Fućak	Tada dode Isus s njima u predio zvan Getsemani i kaže učenicima: »Sjednite ovdje dok ja odem onamo pomoliti se.«
Rupčić	Potom Isus dode s njima u zaselak koji se zove Getsemanij, te im reče : »Sjednite tu dok odem onamo i pomolim se.«
Šarić	Tada dode Isus s njima u zaselak koji se zove Getsemani. On reče svojim učenicima: »Sjedite tu, dok ja idem tamo i pomolim se.«
HSP	Isus je s njima stigao na mjesto zvano Getsemani. »Sjednite ovdje«, rekao im je , »dok ja odem i pomolim se.«

2.3.2. Perfektivni prezent

Perfektivni prezent je vrlo rijedak i koristi se za naglašavanje da rezultati neke prošle radnje još uvijek traju. Dvije su vrste perfektivnog prezenta: leksički i kontekstualni. Leksički perfektivni prezent dolazi s glagolima ῥῥω (*doći*), ἀπέχω (*primiti*), ἀκούω (*čuti*), πάρεμι (*biti nazočan*) od kojih neki gotovo uvijek (ῥῥω), a drugi samo ponekad imaju snagu perfekta. Kontekstualni perfektivni prezent odnosi se na prezent λέγει kao uvod u starozavjetni citat koji naglašava da Pismo napisano u prošlosti i »danas govori i obvezuje slušatelje« (Wallace 1996, 532). Kao primjer leksičkog perfektivnog prezenta obično se navode Isusove riječi upravljene onima koji mole, poste ili daju milostinju da ih ljudi vide (Blass i Debrunner ²1997, 405; Wallace 1996, 533).

Mt 6,2.5.16:	ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσιν τὸν μισθὸν αὐτῶν.
Duda – Fućak	Zaista, kažem vam, <i>primili su</i> svoju plaću.
Rupčić	Zaista, kažem vam, <i>već su primili</i> svoju plaću.
Šarić	Zaista kažem vam, oni <i>već imaju</i> svoju plaću.
HSP	Kažem vam da <i>su dobili</i> svoju plaću.

Navedeni prijevodi pokazuju da čak tri prijevoda prepoznaju ne samo perfektivnu snagu grčkog prezenta ἀπέχουσιν nego i činjenicu da i hrvatski perfekt kao i grčki može označavati »prošle radnje čiji je rezultat aktualan u vremenu govorenja« kao npr. u rečenici: »Došli su nam gosti (i sada su tu)« (Silić i Pranjković ²2007, 192). Druga pak hrvatska gramatika ističe da perfekt označava gotovu sadašnjost pri čemu »su posljedice gotove radnje, zbivanja ili stanja važnije od njihova protezanja u vremenu«, npr.: »Tu sam izreku upamtio još kao đak (i sad je znam) (Č. Prica)« (Barić i dr. ⁴2005, 410). Kod hrvatskog perfekta, ako je aktivna opreka po gotovosti, ističe Katičić, glagolska radnja »smještena je doduše u prošlosti, ali pri tom je još važnije to što je postavljena u bitan odnos sa sadašnjosti. U sadašnjosti je naime stanje koje je nastalo njezinim vršenjem« (Katičić ³2002, 58). Sukladno tomu, prijevod »primili su svoju plaću« uključuje i značenje da je »već imaju«. Zaključno se može reći da je Šarićev prijevod, premda u prezentu, najmanje točan.

2.3.3. Konativni prezent

Blass – Debrunner ističe da konativni prezent označava trajnu radnju ne uzimajući pritom u obzir njezino ispunjenje te radnja ostaje tek pokušana, ali nedovršena ili neostvorena (Blass i Debrunner ²1997, 402). Wallace nadodaje da

konativni prezent može označavati i radnju koja uopće nije započeta, dakle nema pokušaja njezina ostvarenja, nego sve ostaje na sadašnjoj želji ili tendenciji, tj. želi se nešto učiniti ili se to gotovo čini. Uzevši obje mogućnosti u obzir, zaključuje da je najčešće riječ o radnji koja ostaje ili nedovršena ili nezapočeta (Wallace 1996, 534-535). Konativni prezent je izuzetno rijedak pa nema puno primjera. Iz Matejeva evanđelja predlaže se primjer ne u indikativu, nego u participu prezenta (Blass i Debrunner ²1997, 402; Wallace 1996, 535). Radi se o riječima koje Isus u svojoj proročkoj prijetnji u Mt 23,13 upućuje farizejima i pismoznancima s obzirom na ulazak u kraljevstvo nebesko.

Mt 23,13	ὁμεις γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν
Duda – Fućak	... sami ne ulazite, a ne date ući ni onima koji bi htjeli .
Rupčić	Vi sami, naime, ne ulazite u njega, a ne dopuštate da uđu ni oni koji bi htjeli ući .
Šarić	Vi sami ne ulazite, niti dopuštate ulaz onima koji bi htjeli ući .
HSP	...niti vi u njega ulazite, niti dopuštate da uđu oni koji bi to htjeli .

U ovom slučaju svi naši prevoditelji prepoznaju konativni prezent. No, u drugom primjeru, istina iz Ivanova evanđelja, također istaknutom u dvjema gramatikama (Blass i Debrunner ²1997, 402; Wallace 1996, 535), prepoznaje ga samo Rupčić.

Iv 10,32	πολλὰ ἔργα καλὰ ἔδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ πατρὸς· διὰ ποῖον αὐτῶν ἔργον ἐμὲ λιθαρίζετε;
Duda - Fućak	»Mnoga vam dobra djela Očeva pokazah. Za koje me od tih djela kamenujete? «
Rupčić	»Pokazao sam vam mnoga dobra djela koja potječu od Oca. Za koje me od tih hoćete kamenovati? «
Šarić	»Mnoga vam dobra djela pokazah od svog Oca. Za koje me od tih djela kamenujete? «
HSP	»Pokazao sam vam mnoga Očeva dobra djela. Za koje me od tih djela kamenujete? «

Iz konteksta je jasno da Židovi ne kamenuju Isusa, nego imaju tek želju ili namjeru da to učine, ali u tome ne uspijevaju. Budući da hrvatska sintaksa ne poznaje konativni prezent, hrvatski prijevod nužno mora uključivati neki od modalnih glagola (*željeti, htjeti, pokušavati, namjeravati*).

2.3.4. Futurski prezent

Grčki prezent može označavati i buduće događaje. Da se radi o futuru, ukazuje priloška oznaka vremena ili najčešće kontekst. Učestalost futurskih prezenta

u evanđeljima mogla bi biti posljedica utjecaja aramejskog jezika u kojem se particip prezenta koristi za izražavanje bliže budućnosti (Zerwick 1994, 93).

Futurski prezent najčešće dolazi uz glagole koji leksički uključuju iščekivanje u smislu da je proces njihova ostvarenja već u tijeku ili neposredno pred ostvarenjem, kao npr. kod glagola kretanja: ἔρχομαι (*doći*) ἀναβαίνω (*uzići*), καταβαίνω (*sići*), πορεύομαι (*putovati*), npr. u Mt 17,11; 20,18; 24,42-44 (Blass i Debrunner 1997, 405-406; Wallace 1996, 536). Često se pojavljuje i uz glagole εἶμι (*biti*) i ἔχω (*imati*), npr. u Mt 10,20; Mt 6,1; 26,11 (Zerwick 1994, 93-94).

Prema Wallaceu futurski prezent može biti potpun ako opisuje situaciju koja će uslijediti u cjelovitosti nakon vremena govorenja ili može biti djelomičan ako opisuje radnju koja je u tijeku u sadašnjosti, a dovršava se u budućnosti (Wallace 1996, 535-537). Fanning naglašava da se kod potpunog futurskog prezenta na samu namjeru djelovanja gleda kao na početnu fazu radnje (Mt 26,18) te da samo glagoli ostvarivanja i postignuća (i to glagoli kulminacije) mogu imati djelomičan futurski prezent (Fanning 1990, 221-222). Kao primjer djelomičnog futurskog prezenta navodimo Mt 26,45 (Wallace 1996, 537; Fanning 1990, 222).

Mt 26,45	ἰδοὺ ἤγγικεν ἡ ὥρα καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παράδίδεται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν.
Duda - Fućak	<i>Evo, približio se čas! Sin Čovječji predaje se u ruke grešničke!</i>
Rupčić	<i>Evo se približio čas kad se Sin Čovječji izručuje grješnicima.</i>
Šarić	<i>Evo se približio čas i Sin Čovječji bit će predan u ruke grješnicima.</i>
HSP	<i>Evo, došao je čas! Sin Čovjeka predan je grješnicima u ruke.</i>

Prezent παράδεται u Mt 26,45 ima značenje djelomičnog futurskog prezenta jer u trenutku Isusova govora proces predanja je već u tijeku, a dovršit će se u neposrednoj budućnosti (usp. Mt 26,2.15.16.21.23.24.25.45.46.48; 27,2.3.4.18.26). Taj je smisao izrečen u prijevodu Duda – Fućka i Rupčića, ali ne i u drugim dvama prijevodima. Šarićev prijevod »bit će predan« ne uključuje činjenicu da u trenutku govora predaja već traje, a prijevod »predan je« pretpostavlja da se događaj predanja već u potpunosti dogodio. Ni jedno ni drugo od toga dvoga nije u skladu s kontekstom Isusove muke po Mateju. Isusova predaja započela je Judinom izdajom koja je već u tijeku, a proces predaje doći će svoju kulminaciju i dovršetak kada Pilat bude predao Isusa vojnicima da ga razapnu (Mt 27,26). Zato su u kontekstu Matejeva evanđelja dva zadnja hrvatska prijevoda futurskog prezenta παράδεται manje prihvatljiva.

Kod potpunog futurskog prezenta ono što se događa u sadašnjosti namjera je djelovanja koju se promatra kao na početnu fazu radnje čije je izvr-

šenje neupitno. Kao primjer takvog futura kod Mateja Fanning predlaže Mt 26,18b, tj. riječi kojima Isus upućuje svoje učenike kako će pripremiti blagovanje Pashe (Fanning 1990, 223).

Mt 26,18b	ὁ διδάσκαλος λέγει· ὁ καιρὸς μου ἐγγύς ἐστιν, πρὸς σὲ ποιῶ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου.
Duda – Fućak	»...‘Učitelj veli: Vrijeme je moje blizu, kod tebe slavim pashu sa svojim učenicima.’«
Rupčić	»...Učitelj poručuje: Moje je vrijeme blizu. Kod tebe ću svetkovati Pashu s učenicima svojim.«
Šarić	»...Učitelj poručuje: Vrijeme je moje blizu; kod tebe ću održati Vazam sa svojim učenicima.«
HSP	»...‘Učitelj ti poručuje: Približilo se moje vrijeme. Kod tebe ću zajedno sa svojim učenicima proslaviti Pashu. ’«

Samo Duda – Fućak prevodi prezent u Mt 26,18b futurskim prezentom, koji je poznat i u hrvatskoj sintaksi (Barić i dr. ⁴2005, 409). Budući da futurski prezent kako u grčkom tako i u hrvatskom jeziku naglašava sigurnost i neposrednost namjeravane radnje koja je ovdje i naznačena skorašnjom Pashom, valja preferirati u prijevodu prezent pred futurom koji, osim što je nepotreban, smanjuje retorički učinak živopisnosti originalnog teksta.

Uz cjelovit i djelomičan futurski prezent Fanning ističe da futurski prezent nalazimo kao u gnomskim ili općenitim izjavama tako i u proroštvima. U gnomskim ili općenitim izjavama (Mt 2,4; 3,10; 18,12-13; 24,43) »prezent se koristi za postavljanje općenitog principa koji se može dogoditi u svako vrijeme, ali s kontekstom fokusiranim na ostvarenje navedenog principa u određenom trenutku u budućnosti« (Fanning 1990, 224). Zanimljivo je kako je u hrvatskim prijevodima preveden futurski prezent γεννᾶται u Mt 2,4.

Mt 2,4	καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ ἐπυνθάνετο παρ’ αὐτῶν ποῦ ὁ χριστὸς γεννᾶται.
Duda – Fućak	<i>Sazva sve glavare svećeničke i pismoznance narodne pa ih ispitivaše gdje se Krist ima roditi.</i>
Rupčić	<i>Sabra sve glavare svećeničke i narodne književnike, te istraživaše od njih gdje se ima roditi Krist.</i>
Šarić	<i>Sabra sve svećeničke glavare i narodne književnike i upita ih gdje bi se trebao roditi Mesija.</i>
HSP	<i>Stoga je pozvao sve svećeničke poglavare i narodne pismoznance da od njih dozna gdje se to Krist trebao roditi.</i>

Budući da se Herod raspituje kod svećenika i pismoznanaca, tj. kod poznavatelja Pisma, onda je logično da očekuje od njih odgovor o mjestu rođenja koje predviđa Pismo. Zato je prijevod »ima roditi« u skladu s kontekstom i s

futurskim prezentom koji pretpostavlja ostvarenje radnje u određenom trenutku u budućnosti. Prijevod »gdje se to Krist trebao roditi« je problematičan jer futurski prezent prevodi perfektom. Takav prijevod mogao bi biti rezultat doslovno preuzetog predloženog talijanskog prijevoda »dove sarebe dovuto nascere« (Blass i Debrunner ²1997, 406), ne uzimajući u obzir da se u Mt 2,4 radi o neupravnom govoru, što znači da talijanski kondicional prošli, u skladu sa slaganjem vremena u tom jeziku, na hrvatski treba prevesti kondicionalom sadašnjim. Dakle, ne »gdje se to Krist trebao roditi«, nego »gdje bi se to Krist trebao roditi«.

Futurski prezent u proročkim izvještajima, npr. Mt 26,2; 27,63, gleda na buduće događaje s tolikom sigurnošću kako da su se već dogodili (Fanning 1990, 224).

Mt 26,2	οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι.
Duda – Fućak	»Znate da je za dva dana Pasha, i Sin Čovječji predaje se da se razapne.«
Rupčić	»Znate da će do dva dana biti Pasha kad će Sin Čovječji biti predan da se razapne.«
Šarić	»Znate da je za dva dana Vazam. Tada će Sin Čovječji biti predan u smrt na križu.«
HSP	»Znate da je za dva dana Pasha i da će Sin Čovjeka biti predan da se razapne.«

Takva vrsta futura u hrvatskim prijevodima, kao što to pokazuje navedeni primjer, češće se prevodi običnim futurom nego futurskim prezentom, premda futurski prezent bolje označava sigurnost i neposrednost buduće radnje. No, katkada je prijevod grčkog futurskog prezenta hrvatskim futurom gotovo nužan.

Mt 7,63	κύριε, ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν ἔτι ζῶν· μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι.
Duda – Fućak	»Gospodaru, sjetismo se da onaj varalica još za života kaza: « Nakon tri dana uskrsnut ću. »«
Rupčić	»Gospodaru, sjetili smo se da je onaj varalica još za života bio rekao: « Poslije tri dana uskrsnut ću. »«
Šarić	»Gospodaru, sjećamo se da je onaj varalica kazao za svojega života: Poslije tri dana ću uskrsnuti. »«
HSP	»Gospodaru«, rekli su mu, «sjetili smo se da je onaj varalica, dok je još bio živ, rekao: ‘Uskrsnut ću nakon tri dana.’ «

Pitamo se bi li bio prihvatljiv prijevod futurskim prezentom: »Nakon tri dana uskršavam«? Možda bi i bio točniji, ali i vrlo neuobičajen (usp. također i Mt 17,11).

2.3.5. Indikativ prezenta u neupravnom govoru

Za razliku od većine modernih svjetskih jezika, u hrvatskom jeziku (Barić i dr. ⁴2005, 526-530) kao i u grčkom (Blass i Debrunner ²1997, 406; Wallace 1996, 537-538) glagolska vremena upravnog govora u neupravnom govoru se ne mijenjaju. To se pravilo odnosi ne samo za upravni govor uz glagole govorenja nego i za glagole vjerovanja i percepcije. Kao primjere iz Matejeva evanđelja Wallace navodi Mt 2,16; 20,30 (Wallace 1996, 539), a Blass – Debrunner Mt 2,22; 18,25 i 21,45. U svim navedenim slučajevima svi naši prijevodi poštuju grčku i hrvatsku sintaksu neupravnog govora. No nije tako i u Mt 18,25.

Mt 18,25	μη ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ κύριος παρῆλθαι καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ πάντα ὅσα ἔχει, καὶ ἀποδοθῆναι.
Duda – Fućak	<i>Kako nije imao odakle vratiti, zapovjedi gospodar da se proda on, žena mu i djeca i sve što ima te se podmiri dug.</i>
Rupčić	<i>Budući da nije imao vratiti, gospodar naredi da bude prodan on, njegova žena, djeca i sve što je imao da tako izravna dug.</i>
Šarić	<i>A kako nije mogao platiti, zapovjedi gospodar da prodaju njega sa ženom i djecom i svim imanjem i da se tako podmiri dug.</i>
HSP	<i>Budući da nije mogao vratiti dug, gospodar je zapovjedio da se prodaju on, njegova žena, njegova djeca i sve što je posjedovao, te da se dug podmiri.</i>

Jedino Duda – Fućak prevodi grčki prezent ἔχει u neupravnom govoru hrvatskim prezentom »ima«. Šarić je izbjegao problem tako što je relativnu rečenicu ὅσα ἔχει preveo imenicom »imanje«. Ostala dva prijevoda vjerojatno su se dala zavesti prijevodima na suvremenim svjetskim jezicima pa su grčki prezent ἔχει u neupravnom govoru preveli ne prezentom nego perfektom.

Zaključak

U ovom radu fokusirali smo se na razne upotrebe indikativa prezenta u novozavjetnom grčkom jeziku kako ih opisuju i ilustriraju tri poznate gramatike: Blass – Debrunner, Zerwick i Wallace. U prvom dijelu pokušali smo doći do onih značajki grčkih glagolskih vremena koje su u temelju raznolikosti njihove upotrebe. Sve gramatike naglašavaju da je glavni element grčkih glagolskih oblika ne vrijeme nego aspekt. Uz aspekt, Blass – Debrunner i Wallace navode i kategoriju akcionsarta. Blass – Debrunner povezuje s određenim glagolskim vremenima pojedine akcionsarte, Zerwick pojedine aspekte. Usporede li se termini kojima se opisuju pojedini akcionsarti i aspekti, primjećuju se mnoge podudarnosti: uz perfekt najveća podudarnost odnosi se upravo na prezent. Wallace se također koristi kategorijom aspekta i akcionsarta, ali ih i puno bo-

lje razlikuje i puno preciznije utemeljuje razne upotrebe glagolskih vremena. Prema njemu aspekt je »osnovno značenje« nekog glagolskog oblika dok aktionsart, kao širi pojam, predstavlja »aspekt u kombinaciji s leksičkim, gramatičkim ili kontekstualnim značajkama«. Unutarnji aspekt i sadašnje vrijeme čine tek »osnovnu ideju« indikativa prezenta. Kako bismo prepoznali različite upotrebe indikativa prezenta, valja uočiti na koji način na nju utječu rečenični kontekst, leksičko značenje glagola, kao i druga gramatička obilježja vezana uz sam glagol ili njegove argumente.

U drugom dijelu članka fokusirali smo se na različite upotrebe indikativa prezenta u novozavjetnome grčkom jeziku. Na sveukupno osamnaest primjera, uglavnom iz Matejeva evanđelja, pokušali smo pokazati koliko su navedeni elementi važni za prepoznavanje pojedine upotrebe. Bitan dio ovog rada je analiza četiriju hrvatskih prijevoda navedenih osamnaest primjera indikativa prezenta. Hrvatski prijevodi pokazuju da je za kvalitetan prijevod od presudne važnosti dobro poznavati ne samo grčku nego i hrvatsku sintaksu. U nekim primjerima došli smo do zaključka da je moguće više različitih prijevoda jer isti indikativ prezenta može pružati mogućnost dvaju različitih upotreba. No na više mjesta morali smo priznati da bi pojedini hrvatski prijevodi, što se tiče raznih upotreba indikativa prezenta, mogli i trebali biti puno precizniji.

Popis literature

1. Biblijska izdanja

Biblija. 1968. Prijevod: Stari zavjet (osim Petoknjižja i Psalama): na temelju rukopisa Antuna Sovića; Petoknjižje: Silvije Grubišić; Psalmi: Filibert Gas; Novi zavjet: Ljudevit Rupčić. Glavni urednici: Jure Kaštelan i Bonaventura Duda. Urednici: Josip Tabak i Jerko Fućak. Zagreb: Stvarnost.

Biblija. Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta. ⁴2009. Prijevod: Ivan Ev. Šarić. Biblijska revizija: Stari zavjet (osim Psalama i deuterokanonskih knjiga): Karlo Višaticki; Psalmi: Božo Odošević; Novi zavjet i deuterokanonske knjige Staroga zavjeta: Mato Zovkić. Urednik: Zvonimir Kurečić. Zagreb: Hrvatsko biblijsko društvo i Glas Koncila i Sarajevo: Vrhbosanska nadbiskupija.

Biblija. ⁵2019. Prijevod: Stari zavjet (osim Petoknjižja i Psalama): na temelju rukopisa Antuna Sovića; Petoknjižje: Silvije Grubišić; Psalmi: Filibert Gas; Novi zavjet: Bonaventura Duda i Jerko Fućak. Glavni urednici: Jure Kaštelan i Bonaventura Duda. Urednici: Josip Tabak i Jerko Fućak. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

2. Grčke i hrvatske gramatike

Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević i Marija Znika, ⁴2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

Blass, Friedrich i Albert Debrunner. ²1997. *Grammatica del greco del Nuovo Testamento*. Brescia: Paideia Editrice.

- Dukat, Zdeslav. 1983. *Gramatika grčkoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Nakladni zavod Globus.
- Silić, Josip i Ivo Pranjković. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Wallace, Daniel B. 1996. *Greek Grammar beyond the Basics*. An Exegetical Syntax of the New Testament. Grand Rapids, MI: Zondervan.
- Zerwick, Maximilian. 1994. *Biblical Greek*. Illustrated by Examples. Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico.

3. Ostala literatura

- Bazyliniski, Stanislaw. 2007. *Bibliografia basilare del N.T. New Testament Basic Bibliography*. U: https://www.biblico.it/doc-vari/bibl_nt.html (pristupljeno 15. XI. 2024.).
- Fanning, Buist M. 1990. *Verbal Aspect in New Testament Greek*. Oxford: Clarendon Press.
- Isačenko, Aleksandr V. 1960. *Grammatičeskij stroj russkogo jazyka v sopostavlenii c slovackim: Morfologija*. Bratislava: Slovak Academy of Sciences.
- Lamb, Gregory E. 2017. Verbal Aspect, Aktionsart, and the Greek New Testament. The Approaches of Constantine R. Campbell and Stanley E. Porter. U: *Presbyterion* 43/2: 95-130.
- Novak Milić, Jasna. 2010. Što je što u aspektologiji. *Lahor* 10/2: 125-143.
- Palašić, Nikolina i Anastazija Vlastelić. 2020. O odnosu aspektualnosti i performativnosti glagola. U: *Sarajevski filološki susreti* 5. Zbornik radova (knj. 1), 71-83. Ismail Palić (ur.) Sarajevo: Bosansko filološko društvo.
- Popović, Anto. 2016. *Grčko hrvatski rječnik Novoga zavjeta sa statistikom grčkih riječi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Porter, Stanley E. 1989. *Verbal Aspect in the Greek of the New Testament. With Reference to Tense and Mood*, New York: Lang.
- Thomson, Christopher J. 2016. What is Aspect? Contrasting Definitions in General Linguistics and New Testament Studies. U: Steven E. Runge and Christopher J. Fresh (ur.). *The Greek Verb Revisited: A Fresh Approach for Biblical Exegesis*, 13-80. Bellingham: Lexham Press. (ePub).
- Vendler, Zeno. 1957. Verbs and Times. *The Philosophical Review* 66/2: 143-160.